

ЕЙДЖИЗМ ЯК ФОРМА ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА ВІКОМ: ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС ТА СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

Тези представляють теоретико-методологічний аналіз ейджизму як поширеної форми дискримінації, що ґрунтується на вікових стереотипах та упередженнях. Розглядається історія еволюції ейджистських уявлень та їх вплив на формування суспільної думки щодо різних вікових груп населення. Аналіз історичної літератури дозволяє простежити виникнення та поширення вікових стереотипів, що лягли в основу сучасних проявів ейджизму, зміни в суспільстві протягом історії зумовлювали переосмислення уявлень про різні вікові категорії. Ейджизм характеризується як форма соціальної нерівності, що призводить до обмеження можливостей, соціальної ізоляції та погіршення якості життя осіб певного віку, незалежно від їх індивідуальних якостей, досвіду та потенціалу.

Наголошується, що ейджизм проявляється як у негативних стереотипах щодо літніх людей, так і в дискримінаційних практиках стосовно молоді. Розкриваються сучасні реалії ейджизму в різних сферах життя, включаючи ринок праці, охорону здоров'я та освіту. Підкреслюється важливість критичного осмислення вікових стереотипів та розробки ефективних стратегій для боротьби з ейджизмом на різних соціальних рівнях.

Ключові слова: ейджизм, дискримінація за віком, стереотипи, упередження, соціальна нерівність.

Проблема ейджизму є актуальною протягом всієї людської історії. У XX столітті, з розвитком соціальної геронтології, ейджизм почав осмислюватися як окрема форма дискримінації. Поняття «ейджизм» було запропоноване в 1969 році директором Національного інституту старіння – Робертом Нілом Батлером, який відомий своїми роботами про соціальні потреби та права людей похилого віку, здорове старіння і деменцію. За його визначенням, ейджизм (від англ. age – вік) символізує приховане занепокоєння людей молодого і середнього віку, їх особистісну відразу і відчуття неприязні до людей, які старіють, страх немічності, смерті, хвороби[1]. Ейджизм проявляється у стереотипному мисленні, упередженому ставленні та обмеженні можливостей людини лише на основі її віку. В українській науці проблемі ейджизму як формі дискримінації за віком присвячені праці Онишко О. Б., Тополевського Р. Б., Біскупя В. С., Євхутича І. М., Міхайліна Т. В., Гоцуляк Ю. В. та ін.

У сучасному світі законодавство багатьох держав спрямовано на протидію ейджизму, розглядаючи його як одну з форм дискримінації. Історія цього питання сягає 1967 року, першого Закону про дискримінацію за віком у сфері зайнятості (The Age Discrimination in Employment Act - ADEA) у Сполучених Штатах Америки[2]. Цей федеральний закон став прецедентом, заклавши основи для юридичного визнання неприпустимості дискримінації працівників віком від 40 років у питаннях найму, звільнення, оплати праці та інших умов працевлаштування. Прийняття ADEA ґрунтувалося на усвідомленні несправедливості довільного встановлення вікових бар'єрів, що призводило до втрати кваліфікованих кадрів та соціально-економічної дезадаптації осіб старшого віку. Закон відображав прагнення до забезпечення рівних можливостей у сфері праці, незалежно від віку, акцентуючи увагу на професійних якостях та компетентностях працівників.

Поступове усвідомлення специфіки вікової дискримінації призвело до появи документів, які більш конкретно артикулювали необхідність її викорінення. Серед них особливе місце займає Мадридський міжнародний план дій з питань старіння (2002)[3], який, хоча й не є юридично обов'язковим, містить важливі рекомендації щодо боротьби з віковими стереотипами та дискримінацією.

Дослідження Всесвітньої організації охорони здоров'я підкреслюють широку поширеність ейджистських установок у різних культурах та країнах. Ці установки транслуються та відтворюються через різноманітні соціальні інститути, включаючи ринок праці, систему охорони здоров'я, освітні заклади та медіапростір, формуючи таким чином інституційний та культурний ейджизм.

У контексті нашого дослідження цікавим буде прослідкувати історію виникнення ейджизму протягом різних періодів існування людського суспільства. Науковці вважають, що виник ейджизм як і всі види дискримінацій – з появою перших людей і розвитком первісних суспільств. Походження вікової дискримінації є складним і досі не має однозначного наукового пояснення. Проте, аналіз історичної літератури дозволяє виділити декілька основних гіпотез щодо її виникнення. Перша полягає в тому, що в

деяких суспільствах старші люди дискримінувались через фізичну слабкість, в той час як молоді цінувались за силу. Друга гіпотеза стосувалася в більшості первісних культурах, а згодом і Східних первісних цивілізаціях був навпаки великий культ літніх людей, через що молодь в таких суспільствах часто була недооцінена. Історичний розвиток ейджизму демонструє зміну об'єкта дискримінації. Ейджизм щодо молоді був більш поширеним явищем у певні періоди, тоді як дискримінація літніх людей не мала такого ж універсального характеру. Цю еволюцію можна пояснити технологічним розвитком, який зменшив залежність від фізичної сили, та формуванням релігійних вірувань, що підкреслювали повагу до старших. Наприклад, в Стародавньому Вавилоні часів правління Хаммурапі злочином вважалося неповага до старших людей та батьків, і не у всіх випадках звинувачення в неповазі могло бути необ'єктивним що може свідчити у наявності ейджизму у той період [4]. Таких самих принципів дотримувались у Стародавньому Китаї, де основою життя були вчення Конфуція, який дотримувався тих самих правил і послуху до старших [5]. Конфуціанська філософія, яка глибоко вкоренилася в китайській культурі, підкреслювала повагу до старших (сяо). Молодші члени сім'ї були зобов'язані беззаперечно слухатися старших, а їхня думка мала вирішальне значення у сімейних та часто навіть громадських справах. Це призводило до ситуацій, коли молодь могла відчувати обмеження у своїх правах та можливостях через свій вік, їхні ідеї могли ігноруватися як недостатньо зрілі або досвідчені.

Якщо ми звернемося до історії стародавнього Риму, то побачимо існування певного «культу молодості», особливо в контексті військової доблесті та політичної кар'єри. Молоді чоловіки часто ідеалізувались за їхню силу та потенціал. Однак, це не означало повного знецінення старості. Патриціанські родини та Сенат складалися переважно з досвідчених чоловіків, чия мудрість і політичний досвід вважались важливими для управління державою. Таким чином, існувало своєрідне балансування між цінуванням молодості та повагою до досвідченої старості, особливо серед еліти. У Стародавній Греції, за часів Перикла (V ст. до н. е.), існував закон, згідно з яким відомі державні діячі в похилому віці перебували на утриманні держави. Для таких людей будували спеціальні пансіони, які називалися параситаріями, а самих мешканців називали параситами [6], водночас з цим у Спарті хлопчики виховувались в окремих пансіонах (і відбирались у батьків), при тому фізично нездорові діти фізично знищувались, а фізично здорові – виховувались у жорсткій дисципліні [7]. З появою класичних релігій – як християнство та іслам, повага до старших закріпилася остаточно. Середньовічні держави, які були християнські, у більшості знову повернулись до моменту, коли ейджизм стосовно літніх людей був більш розповсюджений. Це можна пояснити великою кількістю епідемій та феодалними порядками, де сила знову почала цінуватись. Звичайно, якщо літня людина займала високий статус, особливо церковний або монарший, повага до неї була високою і у «вищому» світі домінував ейджизм у бік молоді. У східних ісламських країнах, через глибоку повагу до старшого покоління, сформувалося явище ейджизму, спрямоване проти молоді. У середньовічній Європі на сприйняття віку значний вплив мала релігія. Старість могла розглядатися як період духовного зростання та наближення до Бога, але також як час фізичного та розумового занепаду, пов'язаного з гріховністю. Релігійні уявлення середньовіччя накладали подвійний відбиток на сприйняття старості. З одного боку, шанобливе ставлення до літніх людей підкріплювалося біблійними образами мудрих старців та патріархів, а старість могла трактуватися як винагорода за праведне життя, період спокою та зосередження на духовних практиках, підготовки до вічності. З іншого боку, фізична слабкість, хвороби та когнітивні зміни, що часто супроводжували старість, могли інтерпретуватися як наслідок гріхів або випробування, послані Богом, що призводило до амбівалентного ставлення до літніх людей у суспільстві.

У період Відродження та раннього Нового часу, зі зростанням індивідуалізму та змінами в соціальних структурах, уявлення про вікові ролі почали трансформуватися. З одного боку, повага до досвіду літніх людей залишалася, особливо в аристократичних колах, але з іншого – зростала увага до молодості та її потенціалу. Епоха Відродження та особливо Просвітництва принесла з собою нові ідеї щодо цінності людського життя в усіх його періодах. Хоча ейджизм як явище не зник, почали з'являтися перші наукові спроби вивчення процесів старіння, що стало зародком сучасної геронтології. Філософи та вчені того часу все більше цікавилися не лише духовними, але й фізичними та соціальними аспектами старіння, хоча ці погляди часто були обмежені панівними соціальними нормами. Промислова революція у XVIII-XIX століттях призвела до значних соціальних змін, включаючи урбанізацію та зміну характеру праці. Фізична сила почала втрачати свою домінуючу роль у багатьох сферах, що могло поступово впливати на статус старших працівників. Важливим також є культурні чинники, які суттєво вплинули на виникнення та закріплення ейджизму. У багатьох суспільствах сформувалися певні уявлення про "ідеальний" вік, який часто асоціювався з молодістю та красою. Засоби масової інформації та реклама почали активно експлуатувати ці образи, сприяючи поширенню стереотипів та дискримінації за віком. Культ молодості, що набув особливої популярності у XX столітті, ще більше посилив ейджистські установи щодо осіб певного віку.

Крім того, страх перед старістю та смертю є психологічним фактором, що лежить в основі ейджизму. Віддаляючись від літніх людей або знецінюючи їх, молодші покоління можуть підсвідомо намагатися дистанціюватися від неминучості старіння та смерті.

У сучасному світі ейджизм залишається поширеною формою дискримінації, проявляючись у стереотипах та упередженнях щодо людей різного віку. Особливо на ринку праці літні люди стикаються з труднощами при працевлаштуванні через упередження щодо їх віку. Психологічно ейджизм негативно впливає на їхню

самооцінку та психічне здоров'я. Незважаючи на зростаючу обізнаність щодо питань рівності та інклюзії, ейджизм продовжує проявлятися у різноманітних формах, впливаючи на різні аспекти життя людини, від працевлаштування та охорони здоров'я до соціальної інтеграції та самовідчуття (World Health Organization, 2021) [8].

Для протидії дискримінації за віком у багатьох країнах, включаючи Україну, існують відповідні закони. Конституція України гарантує рівність прав незалежно від віку, а Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [9] забороняє вікову дискримінацію. За порушення законодавства про протидію дискримінації передбачена юридична відповідальність. На міжнародному рівні існують відповідні конвенції, зокрема Директиви Європейського Союзу. Важливо зазначити, що наявність законодавства є необхідною, але недостатньою умовою для подолання ейджизму.

Історичний досвід розвитку суспільства, праці сучасних вчених підтверджують актуальність проблеми ейджизму в сучасному українському суспільстві та необхідність її подальшого вивчення та розробки ефективних стратегій подолання. Розуміння історичних аспектів ейджизму є важливим для усвідомлення глибини та складності цієї проблеми та розробки ефективних підходів до боротьби з віковою дискримінацією у сучасному світі.

Люди, які відчувають дискримінацію за віком, частіше стикаються з депресією, відчуженістю та зниженням самооцінки. Для економіки країн це також шкідливо, адже відбувається втрата кваліфікованих спеціалістів, що призводить до деградації професійної сфери. Подолання цієї дискримінації можливе лише через зміну мислення та формування нової культури поваги до вікової різноманітності.

Отже, ейджизм – це складна проблема, яка існує в суспільстві століттями. Його зовнішні ознаки та способи прояву змінювалися з часом під впливом того, як розвивалася економіка, культура, наука та суспільство. Адже вік – це не вирок, а всього лише одна з характеристик особистості, яка не повинна обмежувати можливості людини.

References

1. AGG. allgemeines gleichbehandlungs-gesetz. 2006. 52s.
 2. Bradley, K. R. (1998). Life and death at Rome. Yale University Press.
 3. Cotsialnyi eidzhyzm: realii ta vyklyky suchasnoho ukrainskoho suspilstva: vebsait. URL: <https://zolytyj.wik.info/biblioteka/materialy-i-konferentsii/13-sotsialnyy-eydzhyzm-realiyi-ta-vyklyky-suchasnoho-ukrayinskoho-suspilstva.html> (data zvernennia: 28.04.2025)
 4. Global report on ageism. Geneva: World Health Organization. 2021. 202 p. URL: https://cdn.who.int/media/docs/default-source/2021-dha-docs/9789240016866-eng.pdf?sfvrsn=7375d0b8_7&download=true
 5. Gruman, G. J. (2003). A history of ideas about the prolongation of life. American Philosophical Society.
 2. Biskup V.S. Eidzhyzm yak sotsialna problema ta shliakhy yii podolannia / Vitalii Biskup // Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriia «Pedahohichni nauky». Vypusk 121. – Cherkasy, 2008. – S. 37-42.
 3. Dyrektyva 2000/78/IE Rady vid 27 lystopada 2000 roku pro vstanovlennia zahalnykh ramok dlia rivnoho stavlennia u sferi zainiatosti ta profesiinoi diialnosti.
 4. Zakon Ukrainy «Pro zasady zapobihannia ta protydii dyskryminatsii v Ukraini» vid 30.05.2014 № 5207-VI.
 5. Istorychnyi aspekt vyznachennia terminu «parazytyzm» : vebsait. URL: https://inb.dnsgb.com.ua/2009-1/09_prykhotko.pdf (data zvernennia: 28.04.2025)
 6. Madrydskiy mizhnarodnyi plan shchodo starinnia, 2002. Druha Vsesvitnia Asambleia zi starinnia, Madryd, Ispaniia, 8-12 kvitnia 2002 r. Orhanizatsiia Obiednanykh Natsii. S. 108.
 7. Onyshko O.B, Topolevskiy R.B. Eidzhyzm yak latentna forma dyskryminatsii za vikom. Sotsialno-pravovi studii. 2021. Vypusk 2 (12). S. 181-187
 2. The Age Discrimination in Employment Act of 1967: Pub. L. 90-202. URL: <https://www.eeoc.gov/statutes/age-discrimination-employment-act1967>
 3. Furman A., Pidhurska M., Istoriia sotsialnoi roboty. Ternopil. TNEU. 2022. 135s.
- DOI 10.34132.mspc2025.01.08.22

Svetlana Surgova
Sofia Lebedieva

AGEISM AS A FORM OF AGE DISCRIMINATION: HISTORICAL REVIEW AND CURRENT REALITIES

Theses present a theoretical and methodological analysis of ageism as a broad form of discrimination that is based on age-old stereotypes and advances. The history of the evolution of ageist phenomena and their influx into the formation of the common thought among various age groups of the population is examined. Analysis of historical literature allows us to understand the origins and expansion of age-old stereotypes that formed the basis of current manifestations of ageism, changes in marriage throughout history implied a re-interpretation of the phenomenon of ageism. different categories. Ageism is characterized as a form of social inequality that leads to the limitation of capabilities, social isolation and a decrease in the quality of life of people of a young age, regardless of their individual qualities, to the fullest potential.

It is agreed that ageism manifests itself both in negative stereotypes of older people and in discriminatory practices of 100-year-old people. The current realities of ageism are revealed in various spheres of life, including

the healthcare market, health care and lighting. The importance of critically understanding age-old stereotypes and developing effective strategies to combat ageism at various social levels is emphasized.

Keywords: *ageism, age discrimination, stereotypes, prejudice, social inequality.*

Відомості про автора / Information about the Author

Світлана Сургова, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи, педагогіки і логопедії, Навчально-наукового медичного інституту, Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: surgova.svetlana@gmail.com, orcid: <https://0000-0002-3840-2924>

Svetlana Surgova, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Social Work, Pedagogy and Speech Therapy of the Educational and Scientific Medical Institute of the Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: Svetlana.Surgova@chmmu.edu.ua, E-mail: surgova.svetlana@gmail.com, orcid: <https://0000-0002-3840-2924>

Софія Лебедєва, студентка другого курсу першого (бакалаврського) освітнього рівня вищої освіти спеціальності «Соціальна робота» кафедри соціальної роботи, педагогіки і логопедії, Навчально-наукового медичного інституту, Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: t0667336673gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0000-8170-9262>

Sofia Lebedieva, second-year student of the first (bachelor's) educational level of higher education, of the Department of Social Work, Pedagogy and Speech Therapy of the Educational and Scientific Medical Institute of the Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: t0667336673gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0000-8170-9262>

© С. Сургова, С. Лебедєва
29.05.2025.

Стаття отримана редакцією

